

The Gleaner

Vol 17 (1981)

Ο Σταμάτης Πέτρου και οι απόγονοί του στην Πάτμο

Χρυσόστομος Φλωρεντής

doi: [10.12681/er.310](https://doi.org/10.12681/er.310)

To cite this article:

Φλωρεντής Χ. (1981). Ο Σταμάτης Πέτρου και οι απόγονοί του στην Πάτμο. *The Gleaner*, 17, 162–178.
<https://doi.org/10.12681/er.310>

Ο ΣΤΑΜΑΤΗΣ ΠΕΤΡΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΟΓΟΝΟΙ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΤΜΟ

Ἐφορμὴ γιὰ αὐτὸ τὸ δημοσίευμα στάθηκε ἡ πρόσφατη παρουσίαση καὶ ἔκδοση ἀπὸ τὸν κ. Φ. Ἡλιοῦ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ πατρίου Σταμάτη Πέτρου ποὺ ἀναφέρονται στὸν Κοραῖ¹. Στὰ προλεγόμενα ἐκεῖ σημειώνεται ὅτι «σήμερα ἡ τύχη τῶν αὐτογράφων τοῦ Σταμάτη ἀγνοεῖται» καὶ ἡ ἔκδοση ἀκολουθεῖ ἀναγκαστικὰ τὴν προγενέστερη, ἐκείνη τοῦ Δ. Γρ. Καμπούρογλου, τὴν βασισμένη σ' ἓνα ἀντίγραφο ποὺ εἶχε αὐτὸς ἀποκτήσει στὰ 1887. Ἔτσι μοῦ κέντρισε τὸ ἐνδιαφέρον νὰ ἐρευνήσω μὴπως ἔχει διασωθεῖ κάτι σχετικὸ μ' αὐτὲς καὶ ἐπειδὴ κάτι εἶχα ἀκουστὰ γιὰ τὸν Σταμάτη Πέτρου, νὰ μάθω περισσότερα γιὰ τὴ ζωὴ του στὴν Πάτμο καὶ γενικὰ γιὰ τὴ φήμη του.

Καὶ ὡς πρὸς τὸ πρῶτο ἡ ἔρευνα στάθηκε ἄκαρπη: οἱ ἀπόγονοι τοῦ «Ἀρχω-Σταμάτη» —μακρinoὶ πιά ἄλλωστε— ἢ δὲν ἔχουν ἰδέα γιὰ τίς ἐπιστολὰς ἢ δὲν ξέρουν τί ἀπόγινε τὸ τετράδιο μὲ ἀντίγραφα τοὺς ποὺ εἶχε στὰ χέρια του στὰ 1894 ἓνας ἀπὸ τοὺς κληρονόμους τοῦ Σταμάτη Πέτρου, ὁ Χαρίλαος Γαλανός². Κι ὅσοι ἀκόμα εἶχαν μέχρι τώρα ἀσχοληθεῖ μὲ ἱστορικὰ θέματα τῆς Πάτμου κι ὅπου παρεμβατικὰ ἀναφέρονται στὸν Σταμάτη Πέτρου δὲν ἀναφέρουν τίποτε γιὰ τίς ἐπιστολὰς³. Ὁ Κ. Ἄμαντος σὲ μιὰ ἐπιστολὴ του (5 Μαΐου 1935) πρὸς τὸν γνωστὸ πάτμιο ἱστοριοδίφη Μ. Η. Μαλανδράκη, γράφει: «Μήπως γνωρίζετε ἂν ὑπάρχουν ἀκόμη αὐτοῦ ἐπιστολαὶ τοῦ συντρόφου τοῦ Κοραῖ Σταμάτη ἀναφερόμεναι εἰς τὸν βίον τοῦ Κοραῖ; ἔχουν δημοσιευθῆ ἀπὸ τὸν Καμπούρογλου εἰς τὸν Παρνασσὸν καὶ ἀπὸ τὸν Βογιατζάκη⁴ νομίζω εἰς τὰ Παναθήναια ἐπιστολαὶ τοῦ Σταμάτη περὶ Κοραῖ, ἀλλ' ἴσως ὑπάρχουν

1. Σταμάτης Πέτρου, *Γράμματα ἀπὸ τὸ Ἀμστερντάμ*, ἐπιμέλεια Φίλιππος Ἡλιοῦ, Ἀθήνα, Ἑρμῆς, Νέα Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη, 1976.

2. ὁ.π., σελ. β'.

3. Βλ. Παν. Γ. Κρητικῶ, «Πάτμου καὶ Σμύρνης Μικρὰ Χρονικά», π. *Μικρασιατικὰ Χρονικά* 9 (1961) σ. 46· τοῦ ἴδιου, *Πατμιακὰ τοπωνύμια*, Ἀθήνα 1961, σελ. 91 (π. *Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον* 2, 1956, σελ. 133).

4. Γρ. Βενετσῶνον.

ἀκόμη καὶ ἄλλαι εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Σταμάτη. Ἦμπορῶ νὰ ἔχω ἀπάντησίν σας;». Τί ἀπάντησε ὁ Μαλανδράκης, πού πιθανώτατα ἦταν σὲ θέση νὰ γνωρίζει κάτι γιὰ τὴν τύχη τοῦ τετραδίου, δὲν ξέρομε. Πιθανώτατα ἦταν ἤδη χαμένο μιὰ πού οὔτε ὁ Ἄμαντος, οὔτε ὁ Μαλανδράκης ἀσχολήθηκαν μ' αὐτὸ καὶ στὰ κατὰλοιπα σὲ χειρόγραφα τοῦ τελευταίου δὲν σῶζεται κάτι σχετικῶς⁵. Ἐξ ἄλλου τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ ἓνας ἄλλος ἱστοριοδίφης, ὁ ἀδελφὸς τῆς Μονῆς Πάτμου ἀρχιμ. Γεράσιμος Σμυρνάκης, στὸ ἀνέκδοτο χειρόγραφο σύγγραμμά του περὶ Πάτμου⁶, ἂν καὶ ἀναφέρεται ἐκτεταμένα στὸν Σταμάτη Πέτρου, ἔχοντας ὑπ' ὄψη του ἔγγραφα πού εἶδε στὸ σπίτι τοῦ ἐγγονοῦ του, δὲν ἀναφέρει τίποτε γιὰ τὶς ἐπιστολές. Ἔτσι ἐξακολουθεῖ νὰ ἀγνοεῖται ἡ τύχη τοῦ τετραδίου μὲ τὴν «κόπια γραφῶν» τοῦ Σταμάτη Πέτρου περὶ Κοραῆ.

Πενιχρὸ σχετικὰ μὲ τὴ φήμη του τὸ ὑλικὸ καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Σταμάτη Πέτρου, τοῦ «ἀρχω-Σταμάτη», στὴν Πάτμο. Ὁ μακαρίτης καθηγ. Παντ. Γ. Κρητικὸς ἀναφέρει ὅτι εἶχε παντρευτεῖ τὴν Σπεραντζῶ Σπέχη, μὲ τὴν ὁποία ἀπέκτησε δυὸ παιδιὰ: τὸν Πέτρο καὶ τὴν Χαριστώ, σύζυγο Χρήστου Χρηστίδου ἢ Ἰωάννου⁷. ὁ πρῶτος θὰ μᾶς ἀπασχολήσει πιὸ κάτω ἀπὸ τὴ δευτέρη κατάγεται καὶ ἡ μητέρα τοῦ Π. Κρητικοῦ Μαριγῶ Λαδικοῦ, στὴν ὁποία κατέληξε προίκα τὸ σπίτι τοῦ ἀρχω-Σταμάτη. Σῶζεται μέχρι σήμερα (ιδιοκτησία ἐξ ἀγορᾶς τῆς οἰκογενείας Δημ. Ἀνδρεαδάκη) στὸ δρόμο πρὸς τὴν Ἐλεημονήτρια, κοντὰ στὴ γυναικεία Μονὴ Ζωοδόχου Πηγῆς. Εἶναι δίπατο μὲ ἐσωτερικὴ αὐλὴ καὶ στὸ ὑπερθυρο τῆς ἐπάνω πόρτας πού ὀδηγεῖ στὸ σαλόνι εἶναι χαραγμένη ἡ χρονολογία 1595. Αὐτὸ τὸ σαλόνι στόλιζαν πίνακες καὶ τὰ περίφημα πολυτελεῖ ξυλόγλυπτα ἐπίχρυσα ἐπιπλα, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἓνα «σκρινή-

5. Ὁλόκληρο σχεδὸν τὸν ἀρχεῖο τῆς οἰκογενείας Μ. Μαλανδράκη μὲ ἔγγραφα ἰδιωτικὰ καὶ δημόσια βρίσκεται σήμερα στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς Πάτμου.

6. Ἀπόκειται μετὰξὺ τῶν ἀκαταλογογραφῆτων χειρογράφων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς Πάτμου μὲ τὸν ἀρ. 1008 (γιὰ τὸν Σταμάτη Πέτρου στὰ φφ. 1848 καὶ 1848α). Τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα ἀναδημοσιεύεται ἐδῶ. σ. 165 κ.έ.

7. Βλ. Παν. Γ. Κρητικοῦ, *Πάτμου καὶ Σμύρνης Μικρὰ Χρονικά*, ὅ.π., σ. 46-47. Σὲ δυὸ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχεῖου τῆς Μονῆς (Φάκ. 51, ἔγγρ. 1844 Σεπτ. 28 καὶ Φάκ. 52, ἔγγρ. 1845 Φεβρ. 27) Σπερατζῶ ὀνομάζεται καὶ ἡ γυναίκα τοῦ Πέτρου Σταματίου. Ὁ Κρητικὸς ἐπίσης μνημονεῖ ἐξάδελφο τοῦ ἀρχω-Σταμάτη τὸν ἱεροδιάκονο Ἰωακείμ τοῦ Νῶε, ὁ ὁποῖος τὸ 1795 ἀνεκαίνισε τὸ ἐκκλησάκι τῶν Ταξιαρχῶν στὸ Ἀγριολειβάδι (Π.Γ. Κρητικοῦ, *Πατμιακὰ τοπωνύμια*, ὅ.π., σ. 91) καὶ ἀπέθανε, ἱερομόναχος πιά, τὸ 1834 (βλ. Χρυσοστόμου Φλωρεντῆ, *Βραβεῖον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου* [Ἐταιρεία Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Μελετῶν, Διπτύχων παράφυλλα 1], Ἀθῆναι 1980, σ. 103).

ριο»⁸, καναπέδες με πολυθρόνες και δώδεκα καρέκλες με παραστάσεις στη στόφα τους από τον τρωικό πόλεμο⁹. Στο άνωγι υπάρχει παράδιπλα ένα μικρό «όνταδάκι» στην ξύλινη δίφυλλη πόρτα του ήταν έσωτερικά ζωγραφισμένες δυο γυναΐκες¹⁰. Ένα μεγάλο ρολόι έκικρεμές που υπήρχε άλλοτε στο Νάρθηκα και σήμερα στο Σκευοφυλάκειο-Μουσείο τής Μονής, που παριστάνει το λιμάνι του "Αμστερνταμ με τὰ κινούμενα καραβάκια είναι αφιέρωμα του άρχω-Σταμάτη προς τή Μονή του Θεολόγου. "Όλα αυτά μαρτυρούν τήν κοινωνική θέση που κατέλαβε ό πρώην ύπηρέτης του Κοραή Σταμάτης Πέτρου, όταν επέστρεψε πλούσιος από τήν 'Όλλανδία στην Πάτμο. 'Ο Σμυρνάκης μνημονεύει έγγραφο του 1797, 'Ιουλίου 17 από το όποιο εξάγεται ότι ό Σταμάτης Πέτρου ήταν πρόξενος στην Πάτμο τής 'Αραούζης και 'Όλλανδίας. Κατά τήν πρόσφατη έρευνα στο 'Αρχείο τής Μονής βρήκα και ένα άλλο του 1803, Νοεμβρίου 18¹¹, με το όποιο ό γενικός πρόξενος τής Ragusa στη Σύμωρη Nicolo Radeglia συνιστά τον Σταμάτη Πέτρου ύποπρόξeno στην Πάτμο. Δυο άλλες μαρτυρίες αναφέρονται σε δoσοληψίες του άρχω-Σταμάτη με το Κοινό τής Πάτμου: στον άρχειακό κώδικα του Δήμου άρ. 1 στο φ. 64 μεταξύ των εξόδων του Κοινού σημειώνονται και τὰ εξής: 1803 'Ιουνίου α [...] εις τόν τζαούση τής κω δια τόν κωρ ποθητόν ξένω όπου έστυλεν ό αρχ σταμάτης ως ει λείστα χαρατζή μ(αϊ)δ(ιά): 320: 'Η άλλη από το 'Αρχείο τής Μονής στο φορολογικό κατάστιχο του Κοινού 1806 (II, φ. 94), όπου ό υπεύθυνος για τήν είσπραξη των φόρων σημειώνει: 1806: φενοραίου: 22: έλαβον από το μοναστήριον γρόσια χίλια όμοι με του άρχω σταμάτη τὰ διακοσια πενήντα ήτοι Νου: γρ(όσια): 1000¹².

8. "Η σκρίνιο, όπως λένε στην Πάτμο το παλιό τραπεζογραφείο (scriptorium)· ό Βενετσάνος το περιγράφει «γραφείον εις σχήμα κιβωτοῦ» (Θ. Βενετσάνου, «'Ο Κοραΐς ως έμπορος», π. Παναθήναια, 1911/2, σ. 227)· σήμερα βρίσκεται στην Κάλυμνο στην άπόγονο του Χαρ. Γαλανού Μαρία χήρα Μιχ. Σωτηρίου.

9. 'Από τήν επίπλωση αυτή άλλα κομμάτια βρίσκονται σήμερα στο σπίτι τής αδελφής του Π. Κρητικού Μόσχας Παπάζογλου κι άλλα στής κόρης του Μαρίας και οι καρέκλες στο Μουσείο Ευταξία στην 'Αθήνα.

10. 'Ο μακαρίτης Δημ. 'Ανδρεαδάκης υπέκυψε στην παράκληση του καθηγ. Π. Κρητικού και του έδωσε τήν ξύλινη αυτή πόρτα με τις παραστάσεις.

11. 'Αρχείο Μονής Φάκ. 6 (1803).

12. 'Ο άρχω-Σταμάτης Πέτρου δεν αναγράφεται στη λίστα των φορολογουμένων και νομίζω πως δεν πρέπει να ταυτιστεί με τον Σταμάτη εκείνον που στα φορολογικά κατάστιχα τής περιόδου 1770-1808 αναγράφεται τότε Πέρου και τότε Πέτρου.

Τὸ ἐγκρεμὸς τοῦ Σταμάτη Πέτρου, μὲ τὴν παράσταση τοῦ λιμνιοῦ τοῦ "Αμστερνταμ (βλ. σ. 164)

Ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τοῦ Σμυρνάκη¹³ παραθέτω στὴ συνέχεια ὅσα ἀναφέρονται στὸν Σταμάτη Πέτρου:

[φ. 1845] Ἐν τῇ ἄνω Χώρα ἐγεννήθησαν πλεῖστοι διάσημοι Πατριάρχαι καὶ Ἀρχιερεῖς, διαπρόφαντες τῇ τε Ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ Γένει, καθὼς καὶ πλεῖστοι Διδάσκαλοι καὶ διακεκριμένοι ἄνδρες. Τούτων διακρίνομεν (...) [φ. 1848] (...). Τὸν Σταμάτιον Πέτρον [φ. 1843α] τὸν προσωνομούμενον καὶ Ἄρχω (Ἄρχοντα) Σταμάτη καὶ Σιὸ-Στάματη, τὸν φίλον τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ, ὅστις διετέλεσεν ἐν Πάτμῳ, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἐγγράφου τῆς 17ης Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1977, Πρόξενος τῆς Ἀραούζης καὶ Ὀλλανδίας, ἀναγνωρισθεὶς ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ Διβανίου (Περσ. Διβάν, ἀλλή, ἀνώτατον Συμβούλιον) τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ὡς τοιοῦτος. Ἡ ρηθεῖσα Ἀραγοῦζα ἦτοι ἡ Ραγοῦζα ἢ ἡ δημοκρατικὴ Πολιτεία τῆς Ραγούζης κτισθεῖσα ἐν ἔτεσι 636 ὑπὸ Ἑλλήνων ἐξ Ἐπιδάφρου, ἣτις εἶχεν ὑπόρξην ἐπὶ ἔνδεκα αἰῶνας καὶ ὑπέρκεινα καὶ εἶχεν ἀξιωθῆ τῆς ὑπερηφάνου προσωνυμίας νοτίων σλαβονικῶν Ἀθηνῶν, ἔνεκα τῆς μεγάλης φιλομαθείας τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ αὐτῶν τῶν κατωτάτων τάξεων, αἵτινες ἀνεδείκνουν ποιητάς, γραμματικούς καὶ ἐν γένει πεπαιδευμένους ἄνδρας, ἠρίθμει κατὰ τοὺς Ναπολεοντείους χρόνους 35.000 κατοίκων καὶ συνίστατο ἐκ τοῦ ὁμωνύμου ἄστεως, ἦτοι τῆς πόλεως Παλαιᾶς Ραγούζης (Ragusa Vecchia), τῆς περιοχῆς Κανάλη μεταξὺ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Καττάρου (Rocha di Cattaro), τῆς ὥραιας κοιλάδος τῆς Ὀμβλας, τῆς ἐπιμήκους χερσονήσου Σαββιογκέλλου καὶ τῶν πέντε νήσων Λαδεσσίας (Lagosta), Μελίτης (Meleda), Τζουπάνης (Giurana), Μέτζου (Mezzo) καὶ Καλαμόττης (Calamotta). Ἐνεκα πολιτικῶν λόγων διεφιλονεικῆθη ἡ ὑπαρξὶς τῆς πολιτείας ὑπὸ τε τῶν Ρώσων καὶ Γάλλων, ὅτε ἡ σημαία τοῦ Ἁγίου Βλασίου, τοῦ πολιούχου τῆς Ραγούζης ἔπαυσε κυματίζουσα ἐπὶ τοῦ περιωνύμου ἀγάλματος τοῦ Ὁρλάνδου, ὑπερμεσοῦντος δὲ τοῦ Ἰανουαρίου 1803 Γάλλος Συνταγματάρχης τοῦ Ναπολέοντος ἀνεκοίνωσεν εἰς τὴν Γερουσίαν συνεδριάζουσαν, ὅτι «ἡ πολιτεία τῆς Ραγούζης ἔπαυσεν ὑφισταμένη»· μετὰ δ' ἐξαιτίαν ἀπηλευθερώθη αὕτη ὑπὸ τῶν ἠνωμένων Αὐστροαγγλικῶν δυνάμεων καὶ ἔκτοτε ἡ Ραγοῦζα μετὰ τῆς λοιπῆς Δαλματίας διετέλεσεν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Ἀψβούργων, ἥδη δὲ ὑπάρχει ὀχρὰ πόλις τῆς Αὐστρίας μετὰ λιμένος ἐνεργοῦ ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης, καὶ 12.800 κατοίκων.

13. Ἄρχιμ. Γερασίμου Σμυρνάκη, Ἡ μυστηριοφύλαξ νῆσος Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἢ καλονομένη Πάτμος, φ. 1845, 1848.

Ὁ ἀνωτέρω Ἀρχω-Σταμάτης, ὡς ἐρρήθη, κατὰ τὸν ἐξ Ὀλλανδίας εἰς Πάτμον πλοῦν αὐτοῦ, ἐν μέσῳ δεινῆς λαίλαπος κλυδωνιζόμενος, ὑπεσχέθη, ἵν' ἀριερώσῃ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Θεολόγου τὸ ἐν τῷ Νάρθηκι ταύτης ἐκκοιμηθὲς ὠρολόγιον. Ἦν δὲ πρότερον οὗτος ἀπλοῦς τις ποιμενίσκος, διατρώμενος ἀνά τὰς ποιμενικὰς καλύβας, τὰς παρὰ τὸν εἰρηπωμένον Πύργον ἢ Βίγλαν τῶν Λευκῶν· οὐδὲν ἦττον ἀρπυισθεὶς οὗτος ἐκ τῶν εἰς Εὐρώπην ταξειδίων τῶν συμπατριωτῶν καὶ τῆς ἐμπορίας αὐτοῦ ἀνήχθη εἰς τοιαύτην περιοπήν, ὑποστηρικθεὶς ὑπὸ τοῦ ρηθέντος Κοραῆ μεθ' οὗ συνῆψε σχέσεις· οὗτος δ' ἀπεβίωσε κατὰ τὴν πρώτην δεκαετηρίδα τῆς 10^{ῆς} ἑκατονταετηρίδος· ἐν ἔτεσι 1806 Ἰουλίου 29^{ῆς} πιστοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Καθηγουμένου τῆς Μονῆς Γρηγορίου ὅτι οὗτος ἔλαβε τὸ ἀποστελλόμενον κουτὶ (Ἀγ. Λειψάνων) διὰ τοῦ Ἀρχω Σταμάτη, ἐκ μέρους τοῦ Πάτερ Ἰμβρον καὶ Νικηφόρου καὶ ἐβδομήκοντα ἐννέα βενέτικα. Ὡσαύτως διεκοίθη καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὀνόματι Πετροῦ ἢ Πέτρος Σταματίου (γενν. 1797), ὅστις πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἔλαβε τοῦτο ὡς ἐπώνυμον· ἦν δ' οὗτος εἰς τῶν ἐν τῷ νεωτέρῳ Γένει διαπρεφάντων ἐπ' ἀνδραγαθία, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν διαφορῶν ἐπισήμων ἐγγράφων αὐτοῦ, τῶν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ὀδοηκοντατριετοῦς υἱοῦ τούτου ὀνόματι Γεωργίου Σταματίου (Νῶε) εὐρισκομένων ἐπισήμων ἐγγράφων, δι' ὧν ἔχει τιμηθεῖ διὰ τε τοῦ σιδηροῦ, τοῦ χαλκοῦ καὶ τοῦ ἀργυροῦ Ἀριστείου τῆς Ἑλλάδος, ἅτε ὑπηρετήσαντος ὡς τε Ἀξιωματικοῦ καὶ ὡς Πυροβολητοῦ ἐν τῷ ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἔθνους ἡμῶν ἀγῶνι μετὰ τοῦ Στόλου τῶν Ψαρριανῶν καὶ τῶν Σπετσιωτῶν καὶ παρευρεθέντος ἐν τῇ ἐν Χίῳ καὶ Σάμῳ συγροτηθείσῃ ναυμαχίᾳ, ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου καὶ εἰς ἄλλας καταδιώξεις τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ἐν αἷς ἀνεδείχθη ἀτρόμητος. Περὶ τούτων πιστοποιοῦσι τῇ 2^ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ 1844 δι' ἐγγράφον αὐτῶν οἱ ἐν Ἐρμονπόλει Δημήτρης Καλημέρης, Νικόλαος Α. Σαοῦ καὶ Ἰωάννης Γ. Σκανδάλης, ὧν αἱ ὑπογραφαὶ κυροῦνται ὑπὸ τριπλῶν Ἀρχῶν, ὅτι αὐτὸς Πέτρος Σταματίου ἐτῶν 47 ὑπηρέτησεν ἐν καιρῷ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἔθνους ἱερὸν ἀγῶνα καὶ ὡς Ἀξιωματικὸς καὶ ὡς Πυροβολητὴς ἐντὸς τῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτῶν πολεμικῶν πλοίων, τῶν ἀποτελούντων μέρος τοῦ Ἑλλ. Στόλου τῶν Ψαρριανῶν· ὡς τοιοῦτος δ' ὑπηρέτησεν ὡσαύτως καὶ ἐντὸς τοῦ πολεμικοῦ πλοίου τοῦ συμπολίτου αὐτῶν Καπετὰν Ἰωάννου Ἀποστόλου Ψαρριανοῦ, παρευρεθεὶς καὶ κατὰ τὴν ἐν Χίῳ καὶ Σάμῳ ναυμαχίαν καὶ εἰς διαφόρους προσέτι τῶν ἐχθρικῶν πλοίων καταδιώξεις, μαχόμενος μὲ ἀτρόμητον γενναιότητα καὶ πλήρη εὐπέθειαν εἰς τοὺς ἀνωτέρους αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ συνιστῶσιν ἵν' ἀπονεμηθῇ αὐτῷ τὸ Ἀργυροῦν Ἀρι-

στείων». Διὰ δὲ τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 22.376 τῆς 22ας Μαΐου 1844 ὁ Στρατιωτικὸς Διοικητὴς Ἀθηνῶν Δ. Καλλέογης ἀποστέλλει τῷ ρηθέντι Σταματίῳ τὸ ἀριστεῖον τῆς 3ης Σεπτεμβρίου: «διὰ τὴν ὁποῖαν ἔδειξε σύμπραξιν καὶ προθυμίαν ὡς πρὸς τὴν Ἐθνοσωτήριον ταύτην μεταβολὴν» καὶ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1.959 ἀπὸ 13ης Σεπτεμβρίου 1844 διπλώματος ἐκδεδομένου ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς τῶν Ναυτικῶν Γραμματείας Ἀ. Μεταξᾶ ἀπονέμεται τὸ συστηθὲν τῇ 18/30 Σεπτεμβρ. 1835 χαλκοῦν ἀριστεῖον «ὡς ἐντίμως μεθέξαντα τοῦ ὑπὲρ Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἡρωϊκοῦ ἀγῶνος». Οὗτος ὁ Πετοῆς ἐπεκράτει μεγάλως ἐν Πάτμῳ μετέπειτα, διακρινόμενος διὰ τὸ φιλοδίκαιον αὐτοῦ, τολμηρὸν καὶ γενναῖον φρόνημα καὶ ἐπιβαλλόμενος τοῖς πλουσίοις ὑπὲρ τῶν πενήτων. Ἀτυχῶς ὁμοῦς ὁ ρηθεὶς ἐξικόμενος εἰς μέτρα ἐκδικήσεως κατὰ τινων ὑπερερχόντων κακοποιῶν στοιχείων τῆς νήσου ἐδολοφονήθη ἐν ἔτεσι 1849 Ἀπριλίου 23 ὑπὸ τινος Μαρκοῦλῆ ἐκ τῶν καλουμένων παλληκαράδων.

Τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ τοῦ Σμυρνάκη μᾶς προκαλεῖ νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ γυιὸ τοῦ Σταματῆ Πέτρου, ποῦ φαίνεται πὼς ἄφησε ἐποχὴ στὴν Πάτμο γιὰ τὰ κατορθώματά του, ποῦ πέρασαν μέσα σὲ λαϊκὲς διηγῆσεις¹⁴, ἔχρημάτισε τρεῖς φορὲς Δήμαρχος κατὰ τὴν περίοδο 1840-1844 καὶ 1847-1849¹⁵ καὶ ὁ θάνατός του, ἀνάλογος μὲ τὰ ἔργα του, προκάλεσε ἔντονη αἴσθησις¹⁶. Λίγο ἀργότερα ὁ γυιὸς του Γεώργιος Πέτρου πῆρε

14. Βλ. Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη, *Δωδεκάνησα*, τ. Β', σ. 101-104.

15. Ἀρχεῖο Μονῆς, ἀρχαικὸς κώδικας 1014 καὶ Φάκ. 53 (1846-1850). Ἐνα ἔγγραφο-διαβατήριο τοῦ 1847 Αὐγ. 28 ποῦ ὑπογράφει ὡς δήμαρχος ὁ Πέτρος Σταματίου δημοσίευσεν ὁ Σκευὸς Ζερβός, *Τὸ ζήτημα τῆς Δωδεκανήσου καὶ τὰ διπλωματικά αὐτοῦ ἔγγραφα*, Ἀθῆναι 1926, σ. 36-39, ἔγγρ. 5ον.

16. Ἐνας στίχος ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς «κάρτσας» ποῦ τραγουδοῦσαν οἱ μαθητρίαις ὅσο ἐπλεκαν τὴν «πατηνιώτικη κάρτσα» (κάλτσα) «διὰ νὰ ποικίλλουν τὸ ἄχαρι τῆς συνεχοῦς ἐργασίας» λέει:

«τρεῖς-τρεῖς-τρεῖς-τρεῖς ἠσκοτώσαν τὸν Πετρῆ»

(Παν. Γ. Κρητικοῦ, «Τὰ σκολεῖα τῆς κάρτσας», π. *Λαογραφία* 14, 1952, σ. 130. Ἡ κ. Κυριακὴ Συμεὼν (πάνω ἀπὸ 80 χρονῶν σήμερα, δισεγγονὴ ἀπὸ τῆ μάνα τῆς τοῦ Νατάλη Πάγκαλου) μοῦ ἀφηγήθηκε ὅτι στὴν κηδεῖα τοῦ Πετρῆ ποῦ ἔγινε στὸν Ἄη Γιώργη τῆς Λόντζας, στὸ Νάρθηκα τοῦ ὑποῖου καὶ ἐτάφη κατὰ τὴ συνῆθεια τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης, μιὰ γυναῖκα, κάποια Μπαλάσα (ἢ Μπαλασῶ) τοῦ εἶπε αὐτὸ τὸ μοιρολόι:

«Καλὲ Πετρῆ καμπανταῆ κι ἀγγέλω στρατιώτῃ
ὁ Μαρκοῦλῆς σοῦ τὴν ἐπῆρε τὴν ἀκριβὴ σου νιότη»

Καὶ ἡ κ. Ἀσημίνα Καλαϊτζῆ μοῦ εἶπε ἕνα ἄλλο, ὅπως τὸ ἄκουσε ἀπὸ τῆ μάνα τῆς:
«Ἀρρωστοὶ ξερρωστήσετε, κρυμμένοι ξεκρυφτεῖτε
καὶ τὸν Πετρῆ σκοτώσανε καὶ νὰ μὴ φοβηθεῖτε».

ἐκδίκηση γιὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, σκοτώνοντας τὸν φονιᾶ τοῦ Ἀπόστολο Φραγκούλη¹⁷.

Ἡ ἐνθύμηση καὶ τὰ ἐγγράφα τοῦ δημοσιεύονται στὶς ἐπόμενες σελίδες¹⁸ ἀναφέρονται στὴ σειρὰ τῶν φόνων τοῦ σημειώθηκαν στὴν Πάτμο μὲ πρωταγωνιστὲς —φονεῖς ἢ θύματα— ἀπογόνους τοῦ Σταμάτη Πέτρου: φόνος τοῦ Γεράσιμου καὶ τοῦ Ἰωάννη Καληγᾶ ἀπὸ τὸν Πέτρο Σταματίου (γιὸ τοῦ Σταμάτη Πέτρου) καὶ τοὺς συνεργούς του Ἰωάννη καὶ Πάμφυλο Φωτόλη (Νοέμβριος 1825)· φόνος τοῦ Πέτρου Σταματίου ἀπὸ τὸν Ἀποστόλη Φραγκούλη (Ἀπρίλιος 1851)· καὶ φόνος τοῦ Ἀπ. Φραγκούλη ἀπὸ τὸν Γεώργιο Σταματίου, γιὸ τοῦ Πέτρου καὶ ἐγγονὸ τοῦ ὑπηρετῆ τοῦ Α. Κοραΐ.

1

Ἐνθύμηση σὲ ἔντυπο τῆς βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς¹⁹, γιὰ τὸ φονικὸ τοῦ 1825.

1825: Νοεβρίου 20: ἡμέρα παρασκευῆ, παραμονὴ τῶν εἰσοδίων ἐθανατώθησαν ἐν τῷ καφενῆ καπηλείῳ τοῦ Σίμωνος λυχν: ὁ Ἰω(άν)νης ὁ υἱὸς τοῦ Κ: Γεωργίου Καληγᾶ, κ(αί) ὁ Κ: Γεράσιμος Καλ: παρὰ τῶν δ[ύ]ο φ[ω]τ[ό]λων Ἰω(άν)νου κ(αί) Παμφίλου, κ(αί) τοῦ Πετροῦ υἱοῦ τοῦ Αοχ: Σταμάτη καὶ ὁ Θεὸς ἀναπαύσειεν αὐτούς.

2

Ἀναφορὰ τῶν κατοίκων τῆς Πάτμου γιὰ τὸν φόνο τοῦ Γεράσιμου Καληγᾶ καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννη (2 Δεκεμβρίου 1825)²⁰.

Διὰ τὸν συμβάντα φόνον τοῦ Γερασίμου Καληγᾶ, καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννου Καληγᾶ, τῆ εἰκοστῆ τοῦ ἀπερασμένου μηνὸς νοεμβρίου ἡμέρα παρασκευῆ ὥρα δευτέρα τῆς ἡμέρας, ἀπὸ τοὺς τρεῖς πατριώτας, Ἰωάννη Φωτόλην, Πάμφυλον Φωτόλην, κ(αί) Πέτρον Σταματίου, συναχθέντες ἅπαντες οἱ τῆς Νήσου κάτοικοι, μικροὶ τε καὶ μεγάλοι, τῆ εἰκοστῆ ἐνάτῃ τοῦ ἡδίου μηνὸς, ἡμέρα κριαζῆ, ὥρα τετάρτῃ τῆς ἡμέρας, κατὰ τὸ δημόσιον μέρος τῆς Νήσου, οἰκονόμον καλούμενον, κατ' ἐμπροσθεν τοῦ φιλογενεστάτου Γραμματέως καὶ τοποτηρητοῦ τοῦ ἐπάρχου, τῶν εὐγενεστάτων ἐπιστάτων, καὶ τῶν τιμωτάτων προκοιτών μας, ἵνα ἐξετασθῆ

17. Ἔτσι ἀναφέρεται στὶς πηγές, ἀλλὰ στὶς παραδόσεις Μαρκουλῆς, πιθανώτατα παρανόμι τοῦ Ἀπ. Φραγκούλη.

18. Τηρεῖται πάντα ἡ ὀρθογραφία καὶ ἡ στίξις τῶν χειρογράφων.

19. Βιβλίον καλούμενον Ἀὐλὸς ποιμενικός, 1780 (ἡ ἐνθύμηση στὸ verso τοῦ τελευταίου παραφύλλου).

20. Ἀρχεῖο Μονῆς, φάκ. 29 (1825).

ἀκριβῶς ὁ φόνος τῶν δύο αὐτῶν, ἐρωτηθέντες καὶ ἡμεῖς οἱ ὑπογεγραμμένοι, περὶ τῆς ζωῆς καὶ διαγωγῆς τῶν φονευθέντων, ἀπεκρίθημεν ὅλοι ὡς ἐξ' ἐνὸς στόματος, ὅτι αὐτοὶ ἦσαν μυρίων θανάτων ἄξιοι, ὡς πρόξενοι τῆς ἀνησυχίας τῆς πατρίδος ἡμῶν, αἴτιοι τῶν μεγάλων ταραχῶν, ἀδικιῶν, καὶ ἀπειρῶν καταχορήσεων, ὅπου καθ' ἡμέραν κ(αι) ὤρων ἀπὸ αὐτῶν ἐδοκιμάζομεν, τὰς ὁποίας σήμερον πρώτην φορὰν ἐλευθέρως παθῶσι, μὴ τολμῶντες πρότερον νὰ τὰς ἀναφέρωμεν ποσῶς, ὅχι μόνον εἰς τοὺς κατὰ καιρὸν πατριώτας κοιτάς, ἀλλὰ κ(αι) εἰς ἐκείνους ἀκόμα, ὅπου μᾶς ἐπέλλοντο παρὰ τῆς Σεβαστῆς Διοικήσεως, ἵνα μὴ ὑποπέσωμεν ἐπομένως, εἰς τὴν σκληρὰν ὀργὴν τῶν τρωάνων αὐτῶν, οὔτεως κατετριάνησαν τὴν δυστυχή πατρίδα τοσοῦτους χρόνους, ἀπανθρώπως, κ(αι) ἀνιλεῶς. Ὁμολογοῦμεν δὲ ἀπειρῶς τὰς χάριτας, καὶ αἴρομεν τὰς χεῖρας ἡμῶν ἰκέτιδας πρὸς τὸν Θεόν, ἵνα διατηρῆ ἀβλαβεῖς ἀπὸ κάθε ἐναντίον ἐκείνους, οὔτινες μὲ κίνδυνον μεγάλου τῆς ἰδίας τῶν ζωῆς, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ὑποφέρωσι τὰ ἄπειρα δευὰ τῆς βασιανίζομένης πατρίδος, ἀπειλούμενοί τε παρὰ τῶν κακούργων αὐτῶν, ἀπεφάσιαν, βιαζόμενοι, νὰ τῶν ἀσηκώσωσι τὴν ζωὴν. διὸ καὶ ἡμεῖς εἰς ἔνδειξιν τῆς ἔνεκα τούτου ἀληθοῦς πρὸς αὐτοὺς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν, τοῖς δίδομεν ἐξ' ἰδίας μας θελήσεως τὸ παρὸν γράμμα, ἐν ᾧ ὀλίγα τινα ἀναφέρονται κατὰ τῶν φονευθέντων, συγκρινόμενα δηλαδὴ μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἀδικιῶν καὶ συμφορῶν, τὰς ὁποίας προεξένησαν εἰς τὴν ἤδη ἐλευθερωθεῖσαν πατρίδα μας. ὑποσχόμενοι αὐτοῖς, ὡς ἐλευθερωταῖς τῆς πατρίδος ἡμῶν, εἰς κάθε ἐναντίαν περίστασιν τῶν (τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν τὸ φανταζόμεθα.) νὰ εἴμεθα πρόθυμοι βοηθοὶ αὐτῶν, κ(αι) ὑπερασπισταὶ ἀπτόητοι. τούτων ἀπάντων ἔνεκεν, δίδεται αὐτοῖς τὸν παρὸν γράμμα, ὑπογεγραμμένον παρ' ἡμῶν, τετυπωμένον τῇ τοῦ ἐπαρχείου σφραγίδι καὶ μεμαρτυρημένον, διὰ νὰ τοῖς χρησιμεύσῃ ἐν παντί καιρῷ τόπω κ(αι) κριτηρίῳ δικαιοσύνης.

Ἐν Πάτμῳ τῇ 2 δεκεμβρίου 1825.

Χ...: Ζαννῆς. Κωνσταντῖνος σόκος. Νικήτας πητηλός. Σίμος πρτζάλης. Νικόλαος πητηλός. Γεώργιος πολανάκης. Νικόλαος ὀμπλίνης. διὰ τὸν Ἰωάννην καρδάσιον Νικόλαος ὀμπλίνης. Νικόλαος Μονζάκης. δημήτριος φραζῆς μὲ ὑπόγραφον ὁ σταμάτιος μονζάκης ὡς ὁ ἥδιος κ(αι) ἐγὼ ὑπογράφομαι σταμάτιος μονζάκης. Γεώργιος παρπαῆς μὲ ὑπόγραφον μὴν ἠξέφροντος ὁ ἄνωθεν. Κωνσταντῖνος ἄγγελος. δημήτριος μανίας. φίλιππος ζαχαρίον. Μανόλιος κοκκίνος. δημήτριος Ν. πετράντης. Ἰωάννης Μ. Καλούδης. Θεόδωρος κοινέλης. διὰ Νικήτα κολασμένον Νικήτας πητηλός. ἀντόνιος γαλάνης. σταμάτιος Νικολάου σάμιον μάτρυς μανονῆλ σταματίον. δημήτριος λεονάρδον. διὰ ἀγγελῆ καρδάσιον, Νικήτας πητηλός. σιδεράκη χήρας σταμάτιος Νικολάου. θεοφίλης γεωρεπόντες. διὰ γεωργάνη κρητικὸ γάζον γαμπρὸν ἀπογράφω ὁ γεωργιος παρπαῆς. μανόλης φράγκος. μανόλης καμπόσος. δημήτριος κοκκόλης. θεόδωρος ταμσάκης. γεώργιος συχῆς. γεώργιος ἀντωνίον γράφω. μιχαήλ φαρμακάκης. χριστοφῆς καλαφατίον. ποθητός πρτζάλης. ποθητός κεφαλιανός. κ.:μανόλης χ.:γεωργίον. ἐμμανοῆλ λαοῦ. λοῦκας μαριοῦ. ἀντόνιος μυτιληρέος. δημήτριος καραγιαννάκης. διὰ νικόλα σκορδάλη νικολάκης σκορδάλης. μαρτυρῶ ὁ ἰωάννης μονζάκης. γιακουμῆς χονόγλους. διὰ γεώργιον ἀσιμητῆ μανονῆλ σταματίον. σπῖρος κεφάλας. θεόδωρος λαδικὸς μαρτυρῶ. Ἰωάννης Καρπαθάκης. Γεώργιος Νικολαΐδης. διὰ μανόλη φτέρη μανόλης ἀντριόπουλος. μανόλης ἀντριόπουλος. Ἰωάννης δημητρίον. φίλιππος γεωρ-

γίου. Ἰωάννης ρούσσοσ. μανούσοσ φωτόλης μαρτυρῶ. Γεώργιοσ παγκόστας μαρτυρῶ θεόδωροσ κωκηνάκησ. γεώργιοσ φούντησ. δημήτριοσ θωμαΐδησ μαρτυρῶ. Νικόλαοσ ξένοσ μαρτυρῶ. Νικόλαοσ δοῦντασ μαρτυρῶ. δημήτριοσ κηλίδησ μαρτυρῶ. κωνσταντῖνοσ κεφαλιανόσ. δημήτριοσ καζούλησ. Κωνσταντῖνοσ σκρινῆσ μαρτυρῶ. Ἰωάννησ μονζάκησ μαρτυρῶ.

Ἐνεφανίσθη τὸ παρὸν γράμμα εἰς τὸ ἐπαρχεῖον παρὰ τοῦ Ἰωάννου Φωτόλη κ(αί) γνωστοποιεῖ, ὅτι αἱ ἄνωθεν καὶ ὀπισθεν ὑπογραφαὶ εἰσὶν ιδιόχειραι τῶν ὑπογραψάντων. μερικαὶ δὲ εἶναι κ(αί) δι' ἄλλησ χειρῶσ ὡσ φαίνεται. Ἐνεκεν δὲ τούτου σφραγίζεται τῇ τοῦ ἐπαρχεῖου σφραγίδι.

Ἐν Πάτμῳ τῇ 7. δεκεμβρίου: 1825.

Ἐν ἑλλείρει τοῦ ἐπάρχου

ὁ γενικὸσ γραμματεὺσ

Ἰωάννησ Καληγᾶσ.

οἱ ἐπιστάται

Μανούσοσ Φωτόλησ

Γεώργιοσ παγκόστας.

[Τ.Σ.]

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ πρωτοτύπῳ.

Ἐν Πάτμῳ τῇ 8ῃ μαρτίου 1826.

Εἰσ ἀπουσίαν τοῦ ἐπάρχου

οἱ ἐπιστάται τῆσ ἐπαρχίασ

ὁ προσωρινὸσ γραμματεὺσ

φραγκούλησ Καζανόβασ

3

Ἐκθεσισ τῆσ φονικῆσ σκηνῆσ τοῦ Πέτρου Σταματίου» (Ἀπριλίου 1851)²¹.

Ἐκθεσισ τῆσ φονικῆσ σκηνῆσ τοῦ Πέτρου σταματίου πρὸσ τὸν πασᾶν τῆσ ρόδου Κεχμέτ ραγίπ Πασσᾶν συμβάσης τοῦ 1851: Ἀπριλίου 22:

Πρὸσ τὸν ὑψηλότατον Μεχμέτ ραγίπ Πασσᾶν Βεζήρην τῶν Νήσων τοῦ αἰγαίου πελάγουσ.

Ἡ Κοινότησ τῆσ Νήσων Πάτμου ἔρχεται διὰ τῆσ παρούσης γενικῆσ αὐτῆσ ἀναφορᾶσ νὰ παραστήσῃ εἰσ τὴν ἡμετέραν ὑψηλότητα τὰ καθ' ἕκαστα τῆσ κατὰ τὴν 22: τοῦ φθίνοντοσ μηνὸσ ἡμέραν Κυριακὴν συμβάσης φονικῆσ σκηνῆσ ἔξωθεν τοῦ καφενεῖου τῆσ Πόλεώσ μασ, καθ' ἣν ἔπεσε φονευθεῖσ ὁ ὀνομαζόμενοσ Πέτροσ σταματίου. αὐτονογὸσ τοῦ φόνου ὀμολογεῖται παρὰ πάντων ὁ συμπολίτησ μασ Ἀποστόλησ φραγκούλησ, πρὸσ τὸν ὁποῖον, καθὼσ πάντεσ ἡμεῖσ καλῶσ γνωρίζομεν, ὁ φονευθεῖσ ὑπέκρουπεν ἀπὸ τινοσ χρόνου μῖσοσ ἀδιάλλακτον, καὶ πολλάκισ μάλιστα ἠπειλήσεν ἀναφανδὸν τὴν ἐξόντωσίν του. Μετὰ τὴν φονικὴν ταύτην πράξιν, ὁ Α: φραγκούλησ ἔγεινεν ἄφαντοσ, καὶ ἡ Δημορχία τῆσ Νήσων μασ ἐνεργήσασα τὰ περὶ τῆσ συλλήψεωσ του κατὰ τὸν νόμον, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξιχνιάσῃ ποῦ κατέφηνεν. Μετα-

21. Ἀρχεῖο Δήμου Πάτμου, βιβλ. 6ον, σ. 638-640 καὶ 641-642.

καλέσασα δὲ ἀμέσως ἐκ Λέρου τὸν ἐνδοξότατον ὑποδιοικητὴν μας Ἀπυουλάρχπει ἐνήργησε, παρουσία αὐτοῦ καὶ ὅλων ἡμῶν τὰς κατανόμους ἀνακρίσεις πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. ἐκ τῶν Μαρτυριῶν λοιπὸν τὰς ὁποίας συνελέξαμεν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, καὶ τῶν ὁποίων ἀντίγραφα ἀπαράλλακτα καὶ ἐπικυρωμένα καθυποβάλλομεν εὐσεβῶς πρὸς τὴν ὑμῖν: ὑψηλότητα, ἐξάγομεν ὅτι μίαν πρὸ τοῦ φόνου ἡμέραν δηλαδὴ τὸ σάββατον τὸ ἐσπέρας, ὁ φονευθεὶς Π: σταματίου ἤρχισεν αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ ἐρεθίσῃ πράγματα καὶ νὰ ἐπαπειλῇ παρορησία τὴν ζωὴν τινῶν φιλησύχων καὶ εἰρημικῶν πολιτῶν, τοὺς ὁποίους ἂν καὶ ὀνομαστὶ δὲν τοὺς ἐπρόσφερον, ἡμεῖς ὅμως ὡς γνωρίζοντας τὰ πράγματα ἐκ τοῦ σύγγενος ἐννοοῦμεν κάλλιστα πρῶτον ἐξ' ἡμῶν ἤθελεν γενῆ θύματα τῆς παραφροῦς του, ὃν πρῶτος ἀναμφιβόλως ἤθελεν εἶσθε ὁ ἌΑ: φραγκούλης καθότι αὐτὸν μόνον ἐθεώρει ὡς ἱκανὸν νὰ τοῦ ἀντιπαραχθῇ τοὺς δὲ ἄλλους ἐνόμιζεν ὡς πρόβατα. Δὲν ἐννοοῦμεν ὑψηλότητα νὰ ἐκφῆρωμεν ὡς πρὸς τὸ περιστατικὸν τοῦτο κρίσιν τινὰ κατὰ τοῦ μὲν ἢ κατὰ τοῦ δέ, διότι πάντοτε ὁ φόνος ὅπως καὶ ἂν θεωρηθῇ εἶναι κακούργημα, καὶ ἡ πρὸς τούτου κρίσις ἀνάγκη εἰς τὰ ὑψηλὰ καθήκοντα τῆς ὑμῖν: ὑψηλότητος. χρέος ὅμως ἡμῶν ἀπαραιτήτων καὶ ἱερῶν ἐν ταυτῷ νομίζομεν, τὸ νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα τὴν διαγωγὴν τοῦ φονευθέντος καὶ τοῦ αἰτουροῦ τοῦ φόνου διὰ τὴν φωτίσωμεν κατὰ τὸ πρέπον τὴν ὑμῖν: ὑψηλότητα. ὁ Π: σταματίου ἦτον ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ ἐκ νεαρῶν του ἡλικίας, μέχρι τοῦδε ὑπῆρξε μία ἀδιάκοπος σειρὰ κακουριῶν καὶ ἄλλων ἐγκλημάτων, φόνου φανεροῦ, δολοφονίας ἀθῶων ἀνθρώπων, παρθενοφθορίας, βιαιοπραγίας παντὸς εἴδους, κακώσεις, αἰκισμοί, ἀρπαγαί, καὶ ἄλλαι ἀναριθμητοὶ κακίαι, ἐξαγακτήρισαν ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον τοῦτον. οὐδὲ εὐρίσκειται τις ἐξ ἡμῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου οἰκοκυροῦ τῆς Πατρίδος μας μέχρι καὶ τοῦ ἑσάτου βασιλοῦ, ὅστις νὰ μὴν ἐδοκίμασεν κατὰ τι ἀπὸ τὴν θηριωδῶν τοῦ ἀνθρώπου ὅλα δὲ ταῦτα ἔπρατε παρῶρησι καὶ ἀτιμωρητί, διότι ἕκαστος συμπολίτης μας συλλογίζομενος ὅτι δι' ἐνὸς καὶ μόνου λόγου ἐκινδύνειεν τὸν ἑσχατον κίνδυνον τῆς ζωῆς του καὶ ἐπαπειλεῖτο ἢ ὑπαρξίς τῆς οἰκογενίας του, ἠραγκάζετο χάριν τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης νὰ σιωπᾷ καὶ νὰ κωφεύῃ παντελῶς δι' ἄλλας ἀνεξερέτως τὰς πράξεις τοῦ τοιοῦτου θηρίου. Γενικῶς δὲ εἰπεῖν, ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτον ὁ τρόμος τῆς πατρίδος μας: ἐνὸπιον τοῦ ὁποίου ἔτρεμον καὶ τὰ ἄνυχα ὄντα, ὅθεν ἡ ἐξάλειψις αὐτοῦ ἐκ μέσου τῆς μικρᾶς ἡμῶν κοινωρίας θεωρεῖται παραπάντων κοινῶς τῶν συμπολιτῶν μας ὡς οἰκονομία θεοθεν προελθοῦσα, διὰ νὰ λυτρωθῇ ὁ τόπος μας ἀπὸ μίαν τοιαύτην ὀλεθρῶν μαστίγα. ἴσως ἐκ τῆς ἐκθέσεώς μας ταύτης λάβῃ τὸ ἐνδόσιμον ἡ ὑμῖν: ὑψηλότης νὰ συλλογισθῇ, πῶς δηλαδὴ ὑποφέραμεν τὰς κακίας τοῦ ἀνθρώπου τούτου, χωρὶς ποτὲ νὰ προστρέξωμεν ζητόντες τὴν βοήθειαν τῶν Βασιλικῶν Ἀρχῶν τοῦ Μεγαλειοτάτου καὶ εὐσπλαγχνικοτάτου Ἄνακτος ἡμῶν διὰ τὴν τιμωρίαν του, ἀλλὰ πρὸς τὸν συλλογισμὸν τοῦτον ἐπαναλαμβάνομεν καὶ πάλιν νὰ εἴπωμεν, ὅτι διὰ τὸν φόβον καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς του ἕκαστος ἡμῶν ἐπολιτεύετο τὴν περίστασιν καὶ ἐδέσμευεν ἐκὼν ἄκων τὴν γλῶσσαν του, μόνην τὴν θείαν ἀντίληψιν ἐπικαλούμενος ἐσωτερικῶς ὑπὲρ τῆς γενικῆς σωτηρίας μας, καὶ ἰδοὺ ἐφθασεν πλεόν ἢ Θεία δίκη. ὄχι δὲ μόνον ἡ παρουσία του εἰς τὸν τόπον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπουσία του ἐνέπνεεν εἰς ὅλους φόβον καὶ τρόμον, καὶ ἔστω ὡς παράδειγμα, ὅτι ὅταν κατὰ τὸν αἰγιστον τοῦ 1844: ἔτους συνέβη ἡ δολοφονία ἐνὸς τῶν προκριτοτέρων καὶ φιλικῶν οἰκογενειάρχων τῆς Νήσου μας, τοῦ Νατάλη παγκάλου, ἐπειδὴ ὅλων ἡ ὑποψία ἐστράφη εἰς τὸν ἑθνήντα Π: σταματίου ὡς αἰτουροῦ τῆς δολοφονίας. αὐτὸς μὲν ἐδραπέτεισεν κρυφίως καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν κατα-

δίωξιν τῆς ἀπορφανισθείσης οἰκογενείας, ἡ ὁποία ἐνεργεῖτο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐξ: Μονχαφούζη τῆς ὁδοῦ Χασάν πασᾶ, κατὰ τὸν πρὸς ἡμᾶς ὀρισμὸν του, ἀπὸ 18: Ἰανουαρίου τοῦ 1845: ἔτους, ἀφοῦ δὲ ἐπληροφορήθη ὅτι δὲν καταζητεῖται πλέον, προθέμενος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα μας, ἐκίνησε πάντα λίθον νὰ λάβῃ προηγουμένως παρ' ἡμῶν ἐγγραφον τὶ μαρτυροῦν ὅτι δῆθεν ἦτον ἄνθρωπος καλῆς διαγωγῆς, τὸ ὁποῖον καὶ τῷ ἐδόθη με τὰς ὑπογραφὰς τινῶν ἐξ ἡμῶν πάλιν διὰ τὸν φόβον μήποτε ἐλθὼν μνησικακήσῃ πρὸς τοὺς μὴ ὑπογράψαντας καὶ πάθωσιν ὅ.τι ἕκαστος ἐφοβεῖτο²². Σήμερον ὅμως, ὅτε ὁ ὄρθεις ἐξέλιπεν ἐξέλιπε καὶ ὁ φόβος καὶ κίνδυνος τῆς ζωῆς μας. ὅθεν κηρύττομεν ἀδιστάκτως καὶ με ἐλευθέραν συνείδησιν ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐγγραφον ὀφέποτε ἤθελε φανερωθῆ, εἶναι ἄκυρον καὶ ἀνίσχυρον καθὸ ὑπὸ τοῦ ἐσχάτου φόβου καὶ τῆς ἀνάγκης ὑπαγορευθέν. Τοιαύτης ὑπήρξεν ὑψηλότατε, ἡ διαγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους:

ὅσον δὲ περὶ τοῦ Α: Φραγκούλη κηρύττομεν μετὰ παρῴσῃας, καὶ με τὸν πλέον ἐπίσημον τρόπον διαβεβαιῶμεν τὴν ὑμ: ὑψηλότητα ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἀπ' ἀρχῆς ἕως τοῦδε ἐφάνη τίμιος καὶ ἀγαθὸς πολίτης,²³—κντάζον τὸ ἔργον του, χωρὶς ποτέ νὰ ἐνοχλήσῃ ἢ νὰ βλάβῃ κανένα συμπατριώτην του. καὶ καθ' ὅσον ἐξάγεται ἀπὸ τὰς Μαρτυρίας τῆς συμβάσεως φονικῆς σκηνῆς, φαίνεται ὅτι εὐρεθεὶς εἰς θέσιν ἀμύνης κατὰ τοῦ προσκαλέσαντος αὐτὸν Π: σταματίου ὁπότε ἐκινδύνευσεν ἀναμφιβόλως ἡ ὑπαρξὶς του, ἐπρόλαβεν καὶ ἔρῳφεν τὸν ἀντίπαλόν του.

Ταῦτα πάντα χρέος ἡμῶν πατριωτικὸν καὶ ἀπαραίτητον ἐνομίσαμεν νὰ ἐκθέσωμεν πρὸς τὴν ὑμ: ὑψηλότητα, καὶ ἀναμένομεν τὰς περαιτέρω πρὸς τοῦ πρακταίου διαταγὰς. ἐσμέν τῆς ἡμετέρας ὑψηλότητος δοῦλοι εὐπαιθέστατοι.

ἐλησμονήσαμεν ν' ἀναφέρωμεν τῇ ὑμ: ὑψηλότητι σας ὅτι εὐρέθησαν ἐπάνω εἰς τὸν φονευθέντα Π: σταματίου, ἕνας λάζος καὶ δύο πιστόλια τὰ ὁποῖα ἐξετάσαμεν ἔμπροσθεν τοῦ μονδῆρῃ μας καὶ ἦσαν γεμάτα τὸ μὲν ἓνα με πέντε σφερίδια τὸ δὲ ἄλλο με ἓν μόνον, ταῦτα δὲ μένουσιν εἰς παρακαταθήκην εἰς τὴν Δημοσίαν.

Ἐν Πάτμῳ τῇ 29: Ἀπριλίου 1851

οἱ Πρόκριτοι τῆς Νήσου
[ἀκολουθοῦν 63 ὑπογραφῆς]

ὁ Δήμαρχος καὶ οἱ Σύμβουλοι.
εὐστράτιος βασιλείου
σταμάτιος Μουζάκης
σταμάτιος Πάγκαλος
Μιχαὴλ Φτέρης
ὁ Γραμ: Ἰω Ἀλεξάνδρου

ἐξομολόγησις τῶν εὐρεθέντων εἰς τὰς 21: τοῦ ἀπριλίου Σαβάτου βράδι πρὶν τοῦ φόνου.

Σήμερον τὴν εἰκοστὴν ἕκτην τοῦ Μηνὸς Ἀπριλίου τοῦ χιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ Πεντηκοστοῦ πρώτου ἔτους ἡμέραν πέμπτην πρὸ μεσημβρίας, συνάξεως γενο-

22. Ἐγγραφα σχετικὰ με τὸν φόνον τοῦ Νατάλη Πάγκαλου ἀπὸ «ἄγνωστο», σώζονται στὸ Ἀρχεῖο τῆς Μονῆς (φακ. 51 [1844] καὶ 52 [1845]). Ἐνάμεσα σ' αὐτὰ βρίσκονται καὶ δύο ἀναφορὲς ὑπογραμμένες ἀπὸ τὴν σπεραζῶ σύλληγος Πέτρου Σταματίου, ἡ ὁποία ζητᾷ τὴν ἀθώωση τοῦ ἄντρα της ἀπὸ τίς ἄδικες κατηγορίες.

23. Στὸ κάτω περιθώριο σημειώνεται, με ἄλλο χέρι: μόνο τῇ μητέρα του ἐσκότωσε.

μένης ὄλων τῶν Προκρίτων οἰκοκυρῶν τῆς Πατρίδος μας ἐν τῷ Δημαρχιακῷ καταστήματι. παρόντος καὶ τοῦ ἐνδοξοτάτου Μονδῆρα μας Ἀπιτουλάχκει Λιοικητοῦ τῶν τριῶν νήσων λέρον πάμμον καὶ ἀστηπαλαίας, ἵνα ἐνεργηθῆ ἡ κατὰ νόμον ἐξέτασις περὶ τοῦ κατὰ τὴν εἰκοστὴν δευτέραν τοῦ τρέχοντος Μηνὸς ἡμέραν Κυριακὴν συμβάντος φόνου, τοῦ Π: σταματίου ἔξωθεν τοῦ καφερείου τοῦ Λουκᾶ Μάρκου προσεκληθῆσαν ἐναντίον πάντων ἡμῶν οἱ παρεβρεθέντες τόσον κατὰ τὴν προτέραν ἡμέραν ὅσον καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς σκηνῆς μάρτυραις διὰ τὰ καταθέσωσι τὴν ἐξομολόγησίν των, ὅθεν ἀφοῦ ὠρκίσθη ἕνας ἕκαστος ἐξ' αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ εὐαγγελίου καὶ ὀνομαστοὶ οἱ, Νικήτας Παγκῶστας πάμμιος ἐτῶν τριάκοντα πέντε, Νικήτας Γ: συχνῆς Πάμμιος ἐτῶν τεσσαράκοντα, Ἰω: Μεταξᾶς πάμμιος ἐτῶν σαράντα πέντε, Ἰω θεμέλης Πάμμιος ἐτῶν εἴκοσι ἐπτὰ Λουκᾶς Μάρκου ὁ καβετζῆς Πάμμιος ἐτῶν ἐξήντα, Γεώργιος Ἀ: ἀσημίτζης πάμμιος ἐτῶν εἴκοσι, Ἀθανάσιος Μαλτέζου πάμμιος ἐτῶν σαράντα ὁμολόγησαν ἅπαξ ἅπαντες ἐκ συμφώνου, ὅτι τὸ σάββατο ἐσπέρας ἐκάθητο ὁ Πέτρος σταματίου ἔξω εἰς τὸ καφερεῖον τοῦ Λουκᾶ Μάρκου, καὶ εἶχεν τὰ κάμει μὲ διαφορῶς ἀνοήμως, λέγοντας ὅτι τὸ ἔχω πάλιν κατασκευασμένον τὰ ἐκτελέσω εἰς τὰ γεγραμμένα μου διὰ τὰ μὲ ἐνθυμοῦνται, ἐροῦν μὲ τουτῶ τὰ ἐξολοθρέψη τρεῖς τέσσαρον οἰκοκυροῦς καὶ τὸν φονέα του μαζῆ δηλαδὴ τὸν Ἀ: φραγκούλην καὶ ὅτι θὰ τὸ κάμει καὶ ὄρηγορα, ταῦτα ὁμοφώνως ὁμολόγησαν διὸ καὶ ὑπέγραψαν:

Νικήτας Παγκῶστας, Ἰω: θέμελης, Λουκᾶς Μάρκου, Ἰω Μεταξᾶς,
Ἀθανάσιος Μαλτέζος, Νικήτας Γ: Συχνῆς.

Κυριακὴ Πρωτὶ πρὸ τοῦ φόνου

τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν προσκαλέσαντες τοὺς Μάρτυρας οἱ ὁποῖοι παρεβρέθησαν τὴν Κυριακὴν ἐντὸς τοῦ Καφερείου τοῦ Λουκᾶ Μάρκου τοὺς ὁποίους ἀφοῦ ὠρκίσασμεν ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ εὐαγγελίου ὁμολόγησαν ὅτι τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰς τὰς τρεῖς ὥρας τὸ πρωτὶ ἐκάθητο ὁ Π: σταματίου ἐντὸς τοῦ καφερείου παρόντος καὶ τοῦ φονέα του Ἀ: φραγκούλη, ἤκουσαν τὰ φωνάζη αὐτοὶ οἱ μασχαράδες αἰτία δὲν μὲ δίδουν καὶ ἐντὸς ὀλίγου θέλει εἰδῆται τί μέλει τὰ κάμω, ἐδῶ εἰς ἐτούτην τὴν θέσιν ὁποῦ ἐπάστρεψα τοὺς καληγάδες θέλω ξεπαστρέψη καὶ αὐτούς, καὶ θὰ χύσω τὸ αἷμα μου παληκαρίσα καὶ ὄχι σὰν ποινάνα, καὶ τὰ φοβερίζη ὅτι θὰ κακοποιήση τρεῖς τέσσαρους μασχαράδες καὶ τζαπαίνηδες: αὐτὰ ὁμολόγησαν οἱ ἐνβρεθέντες ὡς ἄνωθεν, Ἰω μεταξᾶς Πάμμιος ἐτῶν σαράντα πέντε Κυριακὸς ρεβῆθης Πάμμιος σαράντα νικήτας Παγκῶστας Πάμμιος ἐτῶν τριάκοντα πέντε, Νικόλαος πιλιπῆς πάμμιος ἐτῶν πενήντα, νικόλαος γαζῆς ἐτῶν τριάντα Πάμμιος Κωνσταντῖνος μπακαλιάρου Σάμιος ἐτῶν σαράντα Ἰω Καραγιάνης ἐτῶν τριάντα Μανροθαλασίτης, Μανούσος Φοτόλης πάμμιος ἐτῶν ἐξήντα πέντε, Λουκᾶς καβετζῆς Πάμμιος ἐτῶν ἐξήντα — διὸ καὶ ὑπέγραψαν — Νικήτας Παγκῶστας, Λουκᾶς Μάρκου, Ἰω: Καραγιάνης, Ἰω: Μεταξᾶς, Νικόλαος Γάζος, Κωνστ: μπακαλιάρου, Κυριακὸς ρεβῆθης:

Κυριακὴ εἰς τὸν φόνον

«Τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν ὡς ὄπισθεν ἐπροσκαλέσαμεν καὶ τοὺς ἀκολούθους οἱ ὁποῖοι παρεβρέθησαν εἰς τὸ καφερεῖον τὴν στιγμὴν ὁποῦ ἀκολούθησεν ὁ φόνος, τριαντάφυλος βίλας ἐτῶν σαράντα ὀκτώ, νικήτας Παγκῶστας ἐτῶν τριάντα πέντε, Νικόλαος σκορδάλης ἐτῶν ἐξήντα, Γεώργιος Καραλῆς ἐτῶν τριάντα δύο, τζανῆς Κο-

λονιαῖς ἐτῶν ἐξήντα Μάρκος καλονῶς ἐτῶν σαράντα, Παπᾶ Ἰωσήφ καραμπίνης ἐτῶν τριάκοντα καὶ ἀφοῦ λοιπὸν τοὺς ὠρκίσασαμεν ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ εὐαγγελίου ὁμολόγησαν ὅτι τὴν ἰδίαν ἡμέραν κυριακὴν εἰς τὰς :5: ὥρας τῆς ἡμέρας ὁποῦ ἐκάθονταν ὁ Π: σταματίου μέσα εἰς τὸ καφενεῖον ἦλθεν μέσα καὶ ὁ φονεὸς του Α: φραγκούλης, καὶ τοῦ λέγει πρὸς περὶ τί ἔχεις μεταμένα καὶ μὲ ἄλλους καὶ μᾶς φοβερίζεις καθημερινῶς ὅτι θὰ μᾶς σκοτώσης, ὁ δὲ Πέτρος τοῦ εἶπεν ξεκουμίσιον μέρδα ἀπὸ ἐμπρός μου, ὁ δὲ ἀποστόλης ἀπεκρίθη ἐσύσε μέρδα καὶ ὄχι ἐγώ, καὶ τότε ἐσκόπη ἀμέσως ἀπὸ τὸν τόπο του ὁποῦ ἐκάθονταν καὶ εἶπεν τοῦ ἀποστόλη εἶγα μορὴ ποτιάνα νὰ γνωριστούμεν, καὶ ἐβγένοντας ἔξω ἔβαλεν ἀμέσως τὰ χέρια του εἰς τὰ ἄρματα του, καὶ ἀκολουθώντας ὁ ἀποστόλης ἐπρόλαβεν καὶ τοῦ ἔσυρεν μία πιστολιᾶ, καὶ ἔπεσεν ἀμέσως, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ εἶχεν εἰς τὸ χέρι του τὸ ἐν πιστόλι ὄρμισεν ὁ ἀποστόλης καὶ τὸν καθάλισκευεν πληρὴν δὲν εἶχε κονράγιο καὶ ἐξεφύχησεν. ταῦτα ὁμολογισαν ἐκ συμφώνου διὸ καὶ ὑπέγραψαν τὸ παρὸν νικίτης παγκῶστας, τριαντάφιλος βίλας, γεώργιος καραλής, Μάρκος Καλλονᾶς, Ἰωσήφ Ἱερομόναχος καραμπίνης, τζαννῆς κολοιᾶς, νικόλαος σκορδάλης.

τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν ὡς ἄνωθεν ἐπροσκαλέσαμεν καὶ τὸν χριστόδουλον Γαλιάνη Πάτμιον ἐτῶν τριάκοντα πέντε, καὶ ἀφοῦ τὸν ὠρκίσασαμεν ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ εὐαγγελίου ὁμολόγησεν ὡς ἀκολούθως, ὅτι ἐμβέροντας ὁ ἀποστόλης φραγκούλης μέσα δὲν ἤκουσεν τὸ τί εἶπεν ἀλλὰ μόνον ἤκουσε τὴν πιστολιᾶ, καὶ ἴδε νὰ πέσῃ ὁ πετρις κάτω αὐτῷ μόνον ὁμολόγησε ὄντας ἔξω ἀπὸ τὸν καφενὲ διὸ καὶ ὑπεγράφη:

χριστόδουλος Γαλιάνης²⁴.

24. Σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόθεση τοῦ φόνου τοῦ Πέτρου Σταματίου εἶναι καὶ ἀκόλουθο ἔγγραφο τοῦ Κοινοῦ τῆς Πάτμου πρὸς τὸν «Βεζύρη τοῦ Αἰγαίου Πελάγους» (ἹΑρχεῖο Δήμου Πάτμου, βιβλ. 6ον, σ. 44-45):

ἹΥψηλότατον Μεχμέτ ὁαγίπ Πασσᾶ Βεζήρην τοῦ Αἰγαίου Πελάγους Δουλικῶς προσκυνοῦμεν.

Ἐλάβαμεν τὸ ὑψηλὸν μπουγιουρδῆσας σας ἀριθ.: 82: τὶς 7: τοῦ λίγγοντος μηνὸς Μαῖου μέσον τοῦ ὑποδιοικητοῦ μας, εἶδομεν τὰ ἐν αὐτῷ διατατόμενα, σύμφωνα μὲ τὰ τοῦ ἀπιτοῦλά ἀγά ἐξετάσαμεν ὅλαις δυνάμεισι ὅπως δινηθῶμεν νὰ λάβωμεν καμμίαν Πληροφορίαν πῶς κ(αι) ποῦ ἀνεχώρισεν ὁ φονεὺς α: φραγκούλης ἀλλ' ἔκτοτε ἀναχωρίσας ἀπὸ τὸν τόπον δὲν ἠξεύρωμεν εἰς ποῖον μέρος ἔχει τὸ ἄσηλόντου, κ(αι) ἔνεκα τούτου δὲν ἐπράξαμεν μηδὲν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, μ' ὅλα ταῦτα πάντοτε θέλει εἶμεθα πολὺ προσεκτικοί. ἀμέσως ὁποῦ ἤθελεν φανῆ εἰς τὴν Νήσον μας νὰ κάμομεν κάθε τρόπον διὰ νὰ τὸν Συλάβωμεν κ(αι) νὰ τὸν διενθῶμεν εἰς τὴν ὑψηλοτητά σας ὁμοῦ μὲ τοὺς κληρονόμους τοῦ φονευθέντος Π: σταματίου κατὰ τὴν ὑψηλὴν διαταγὴν σας. τὸ δὲ ὅτι ἐνῶ ὁ φονευθεὶς ἦτον τοιαύτης κακίστης διαγωγῆς, τὸ ὁποῖον κ(αι) αἴθως βεβαιοῦμεν τὴν ὑψηλοτητάς σας ὅτι ἡ ζωὴ του ὅλη ἀπέρασεν καταζινόμενος εἰς τὰ πλέον τραγικὰ κ(αι) δυσάρεστα ἔργα ταράτον ἀδιακόπως τὴν κοινὴν ἰσυχίαν κ(αι) ἀμελίσασαμεν τὴν καταμήρισιν αὐτοῦ εἰς τὰς ἀρμοδίους ἀρχάς μας, ἀλλ' ὑψηλότατε ποῖος ἀπεφάσιζεν νὰ κάμῃ ἓνα τοιοῦτον κίνημα, ὁποῦ ἡ ζωὴ του μετὰ ταῦτα ἤθελεν εἶναι χαμένη ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν Ἱδιον, κ(αι) μ' ὅλον ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ προκατόχου σας Σαβτεῖη πασᾶ, κάπιοσ καπ: Παῦλος Κεφαλιᾶνος πατριώτης μας κατατρεχόμενος παρὰ τοῦ φονευθέντος Π: σταματίου, ὁ ὁποῖος μόλις ὑμπόρσεσεν φεύγον ἐκ τῆς Νήσου νὰ ἀποφύγῃ τὸν θάνατον

4

Ἐναφορὰ τῶν προκρίτων τῆς Πάτμου στὸν γιὰ τὸν φόνο τοῦ Ἀπόστολου Φραγκούλη (23 Φεβρουαρίου 1859).

Πρὸς τὸν Ὑψηλότατον Σαλήχ Βαμὴκ Πασσὰν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀρχιπελάγου.

Ὑψηλότατε

Ἡ κοινότης τῆς Νήσου Πάτμου σπεύδει διὰ τῆς παρούσης γενικῆς αὐτῆς ἀναφορᾶς νὰ φέρῃ εἰς γνῶσιν τῆς ὑμετέρας ὑψηλότητος τὸν κατὰ τὴν 19 τοῦ φθίνοντος Μηνός, ἡμέραν πέμπτην περὶ μεσημβρίας, συμβάντα φόνον τοῦ συμπολίτου μας ἀποστόλη Φραγκούλη. αὐτοῦργος τοῦ φόνον τούτου ὑπῆρξε, ὡς λέγεται (διότι Μαρτυρία δὲν ὑπάρχουσιν), ὁ γεώργιος Πέτρου νέος τὴν ἡλικίαν εἴκοσι δύο περίπου ἐτῶν, κ(αι) τοῦτο πιστοποιεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ὄνηθεις, εὐθὺς μετὰ τὸν φόνον ἐγενεῖν ἄφαντος, κ(αι) ἡ Δήμαρχία τῆς Νήσου μ' ὄλην ὄσσην κατέβαλε προσπάθειαν εἰς καταδίωξιν κ(αι) σύλληψίν του κατὰ τοὺς Νόμους, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξιχνιάσῃ ποῦ κατέφυγεν. Κατανοοῦμεν ὅμως ὅτι ὁ πραχθεὶς φόνος εἶχε τὴν ἀκόλουθον αἰτίαν. Κατὰ τὴν 22: ἀπριλίου τοῦ 1851 ἔτους ὁ ἤδη φονευθεὶς ἀπόστολος Φραγκούλης, εἶχε φονεύσει, ἐκ προμελέτης κ(αι) παρουσία πολλῶν συμπολιτῶν μας, τὸν οἰκογενειάρχην Πέτρον σταματίου, τοῦ ὁποῖου ἡ οἰκογένεια καταφυγοῦσα εὐθὺς εἰς τὴν προστασίαν τῶν νόμων, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν ὑψηλοτάτων προκατόχων Ὑμῶν Μεχ-

κ(αι) καταντήσας εἰς Κῶ ἀνέφερε τὸ περιστατικόν του εἰς τὸν ἐκεῖ τότε εὐρεθέντα Β:Πλοίαρχον διοικοῦμενα παρὰ τοῦ ἐμῖν μπέις κ(αι) ἐλθόντα εἰς τὰ ἐδῶ τὰ αὐτὰ πλοία ἐνήργησεν οὗτος ὁ ἐμῖν μπέις κ(αι) ἐγενεῖν ἡ συνδιαλαγὴ ἐν τῷ μεταξύ των, κ(αι) τὸ ὁποῖον περιστατικόν ὁ ἴδιος ἐμῖν μπέις ἀνέφερεν εἰς τὸν Σαβετὶ πασάν, ὅθεν προκαιροῦ ἢ διαγωγῆ τοῦ φονευθέντος ἦτον ἐγνωσμένη εἰς τὴν ἀρομδιαν ἀρχὴν μας, καθὼς τοῦτο ἐγνώριζεν κ(αι) ὁ τότε ὑποδιοικητὴς μας ἰσμαήλ ἀγάς, ὁ πανικῶς ὅμως φόβος τῶν κατοίκων ὑψηλότατε, δὲν ἐπέτρεπεν εἰς ἡμᾶς τὴν καταμνησίν του μήτε εἰς τὸν Ἴδιον ὑποδιοικητὴν μας Ἀππουλά ἀγά ἐπειδὴ ὅποιος ἀπεφάσιζεν νὰ κάμει ἓνα τοιοῦτον κίνημα, ἢ ἀμέσως ἔπρεπεν ν' ἀναχωρήσῃ σὸν Γυναιξὶ κ(αι) τέκνοις, ἢ νὰ περιμένῃ ἀφένικτος τὸν θανατὸν του, ἄς φωτισθῇ ὅθεν ἡ ὑψηλότησας ἀπὸ τὰ ἀναφερομενάμας, διὰ νὰ ἐνοήσῃ κ(αι) τὰ παρ' ἐτέρω. Πρὸς τοῦτοις εἰδομεν κ(αι) τὰ διατατόμενα ἐν τῷ ἐτέρω Μπουγιουρδῆσας μνηολογημένον τῇ 3: Μαῖου κ(αι) ἀριθμημένον ὡς ἀριθ:80: περὶ τῆς καταμετρίσεως τῶν Πλοίων τῆς Νήσου μας τῆς χωριτικότητος τοῦς ἰδιοκτῆτας κ(αι) πλοιάρχους αὐτῶν, ἡμεῖς ὑψηλότατε δὲν ἐλάβαμεν τοιοῦτον Μπουγιουρδὶ σας ἀρχίτερα εἰμὴ μόνον σήμερον, κ(αι) κατὰ τὴν ἔνοιαν αὐτοῦ θέλωμεν πράξῃ ὡς ἡ διαταγῆσας, κ(αι) μετ' ἀκόλουθον πρώτην εὐκαιρίαν θέλωμεν πεμψῆ τακτικὸν αὐτῶν κατάλογον.

ἐσμὲν δὲ μετ' ὄλον βαθύτατον Σέβας

τὴν 18:Μαῖου 1851
ἐν Πάτμῳ

ὁ Δήμαρχος κ(αι) οἱ Σύμβουλοι
Εὐστράτιος Βασιλείου
Μ: φτέρης, Σ: Παγκαλός
Ἰω: Ἀλεξάνδρου

μέτ βαγίπ πασσᾶ, χαλλήλ πασσᾶ, καὶ Ἰσμαήλ Πασσᾶ, καὶ ζητοῦσα δικαιοσύνην, οὐδὲν ἔπραξεν, διότι ὅταν προησθάνετο, ὅτι ἔμελλε νὰ καταδικασθῆ ἐγένετο ἄφαντος, ὅταν πάλιν παρήρχετο ἢ καταζήτησις, ἐμφανιζόμενος ἐν μέσῳ ἡμῶν ἐνόπλιος, ἐπαπειλοῦσεν ὅλων ἡμῶν ἀνεξαιρέτως τὴν ζωὴν. ὥστε διὰ τὸν ἀναπόφευκτον κίνδυνον τὸν ὁποῖον διετρέχομεν ὁπότεν εἶχομεν ὑπὸ τὰς ἄρμεις μας τοιοῦτον κακοῦργον, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐνόπλιον ἐκτελεστικῆς δυνάμεως, ποτὲ δὲν ἠδυνήθη ἢ Δημαρχία τῆς Νήσου μας νὰ κατορθώσῃ τὴν σύλληψιν του καὶ παράδοσιν του εἰς τὰς χεῖρας τῆς Δικαιοσύνης κατὰ τὰς περὶ τούτου ἀλλεπαλλήλους διαταγὰς τῶν προκατόχων τῆς ἡμετέρας ὑψηλότητος. ἀλλ' ὁ ὄρηθεις δὲν ἠῆχαιριστεῖτο, ὅτι ἀποφεύγων τὴν καταδιόξιν τῶν νόμων, ἔμενεν ἕως τοῦδε ἀτιμώρητος. ἀλλὰ βλέπων ὅτι οἱ υἱοὶ τοῦ αὐτοῦ φονευθέντος Πέτρου σταματίου ἠληκιώθησαν καὶ ὑποπτεύων, ὅτι ἐνδεχόμενον ἦτον νὰ πάθῃ ποτὲ ἀπ' αὐτοῦς, ἔγεινε θρασίτερος καὶ ἐκῆρτυεν ἀναφανδὸν ὅτι θέλει ἐξοντώσῃ ὅλην αὐτοῦ τὴν οἰκογένειαν. Εἴμεθα μάλιστα οἰκοθεν πληροφρημένοι, ὅτι τοῦ εἶχε δοθῆ προειδοποίησις ἀπὸ μέρους ἐνὸς ἐκ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας αὐτῆς, νὰ μὴ διαβαίῃ μὲ τρόπον πεισματικὸν ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας τοῦ θύματός του διὰ νὰ μὴν ἐξάπτῃ μὲ τοῦτο τῆς ἐκδικήσεως τὸ πάθος. αὐτὸς ὅμως ἐκώφευεν, ἐπαυξάνων τὰς κατὰ τῆς οἰκογενείας αὐτῆς ἀπειλάς του, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐξαγριούμενος. Καθ' ὅλα λοιπὸν τὰ διδόμενα, φαίνεται ὅτι ὁ προειρημένος νεανίας Γεώργιος Πέτρον, ἐκδίκησιν μελετήσας τοῦ πατρικοῦ αἵματος, ἐπετέθη κατὰ τοῦ φονεύου τοῦ πατρὸς του, ἐν ᾧ οὗτος διέβαιεν, ἐνόπλιος πάντοτε, ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας του. καὶ τὸν ἐθανάτωσεν διὰ πυριβόλου ὄπλου καὶ ξίφους.

Δὲν ἐννοοῦμεν διὰ τούτων ὑψηλότατε, κρίσιν τινὰ νὰ ἐπιφέρωμεν ἐπὶ τῆς φονικῆς ταύτης σκηνῆς, ὑπὲρ τοῦ μὲν καὶ κατὰ τοῦδε ἐκφραζόμενοι, διότι ἡ ἀνθρωποκτονία, ὅπως δήποτε καὶ ἂν θεωρηθῆ, εἶναι τὸ στυγερώτερον ὅλων τῶν κακοῦρημάτων, καὶ ἡ περὶ τούτου κρίσις ἀνάγεται εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν καθεστώτων νόμων τῆς Κραταιᾶς ἀτοκρατορίας.

Χρέος ἡμῶν ὅμως ἀπαραίτητον, καὶ Ἱερὸν ἐν ταυτῷ θεωρούμεν, τὸ νὰ δώσωμεν εἰς τὴν ἡμετέραν ὑψηλότητα νύξιν τινὰ περὶ τῆς ποιότητος τοῦ ἀνθρώπου διαγωγῆς τοῦ φονευθέντος, ἵνα φωτισθῆ ἀποχρόντως περὶ τῆς ποιότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀπόστολος φραγκούλης, πρὶν ἢ πράξῃ τὸν φόνον τοῦ πέτρου σταματίου, ἔγεινεν αὐτοῦργὸς ἄλλον πλέον θηριώδους καὶ πλέον θεοστυγὸς ἐγκλήματος, ἐθανάτωσε δηλαδὴ προεσκεμένως καὶ παρῶν τὴν μητέρα του. καὶ τὴν μιὰν ταύτην φονικὸτάτην τὴν ἐθεορεῖ μάλιστα καύχημά του ὁ ἄθλιος. ἐκτοτε δὲ ἐθεωρεῖτο κοινῶς ὡς ὁ πλέον ἀποτρόπαιος καὶ βδελυκτὸς ἀνθρώπος τῆς Νήσου μας. ἐξ' οὗτον δὲ ἔβαψε τὰς μαιφύρους χεῖρας του καὶ εἰς τοῦ δευτέρου θύματός του τὸ αἷμα, κατέστη πλέον μάλιστα ἀνυπόφορος τῆς μικρᾶς κοινωνίας μας. ὁ Ἱερὸς ἡμῶν Κλήρος, τὰ μέλη τῆς Δημαρχίας μας, οἱ πρόκριται τῆς Νήσου, οἱ πλέον εὐάγωγοι πολῖται οἱ πάντες ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐξυβρίζοντο ἀναφανδὸν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὰ τιμωτέρα καὶ τιμαλφέστερα, μὲ τὰς πλέον βαναύσους καὶ κατηλικὰς ὕβρεις, καὶ οὐδεὶς ἀπετόλμα νὰ τοῦ κάμῃ τὴν παραμικρὰν παρατήρησιν, διότι ἔτοιμος ἦτον πάντοτε νὰ θύσῃ καὶ ἀπολέσῃ ἀδιακρῆτως τὸν τυχόντα. τοιοῦτος ἐν συντόμῳ εἰπεῖν ἦτον ὁ περὶ ὁ λόγος ἀνθρώπος.

ταῦτα ἐκθέτοντες πρὸς τὴν ὑμετέραν ὑψηλότητα κατὰ τὸ ἐπικείμενον ἡμῖν χρέος, προσθέτομεν συγκρόνως, ὅτι ὁπότε ἐμφανισθῆ ἐνταῦθα ὁ φονεὺς τοῦ εἰρημένου ἀνθρώπου. θέλωμεν προηπαθήσει ὅσον τὸ δυνατόν μετὰ τοῦ ἡμετέρου μου-

δίση διά τήν σύλληψιν και ἀπαγωγὴν του αὐτοῦ. ἐφ' ᾧ και ὑποσημειοῦμεθα, τῆς ἑμετέρας ὑψηλότητος.

Ἐν Πάτμῳ τὴν 23: φεβρουαρίου 1859

οἱ πρόξοιτοι τῆς Νήσου

Παῦλος Κεφαλιᾶνος
Κωνσταντῖνος Σῶζος
Ν. ρουμπίνης
Σ. Κεφαλιᾶνος
Ἰω Η Μαλανδράκης
δημήτριος μαθιουλάκης
Ἰ. Ἀθανάσιος Γ. Ξανθόπουλος
Ἰ. Σακελίων
Γεώργιος Α. Ἀσημίτσης
Μιχαὴλ Β. Μελιγιάνης
Σταῦρος Γ. Πολυχρονόπουλος
παναγῆς κολώνης

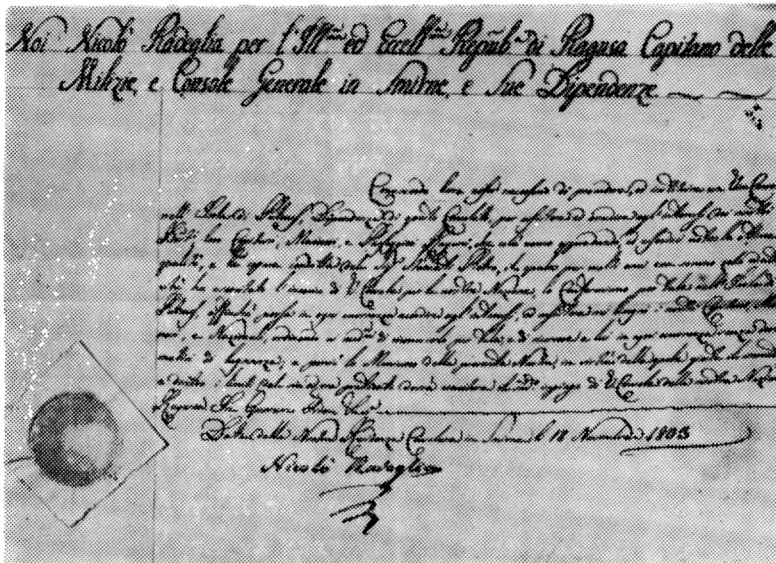
δοῦλοι ταπεινοὶ

ὁ Δήμαρχος και οἱ Σύμβουλοι

Ἐδστροάτιος βασιλείων
Σταμάτης Μουζάκης
Η. φερεντινος
Ἰ. Ἀναστάσης Φερεντινος

διὰ τὸν ἀγραματο ἀναστασης φρεση
τὸν γραφο μιχαηλ φτερης
μαρινος μελαχρινος
Σ. Σικελιάνος
Δημήτριος Μινιεστρης²⁵

Χρυσόστομος Φλωρεντῆς

Ἐο διορισμὸς τοῦ Στ. Πέτρου ὡς ὑποπρόξενου τῆς Ραγούσας στὴν Πάτμο (1803)

25. Ἄρχαιο Δήμου Πάτμου, βιβλ. 6ον, σ. 162-164.